

Book Reviews

Erik Buyst en Kristof Smeyers, *Het gestolde land. Een economische geschiedenis van België*. (Antwerpen: Polis, 2016). 509 p. ISBN 9789463101370.

DOI: 10.18352/TSEG.993

België is een land dat met haken en ogen aan elkaar hangt en dat al 100 jaar een economische stilstand beleeft. Het land is 'gestold' en is het trauma van de Eerste Wereldoorlog nooit te boven gekomen. Dat is in een notendop het enigszins treurige beeld dat de lezer rest na bijna 500 pagina's lectuur.

Buyst en Smeyers leggen het accent op de falende politieke besluitvorming en op de link met het heden. Het boek is veel meer dan een onderhoudend historisch werk, het schrijft zich in op de actuele politieke agenda. Vooreerst is er de Belgische politieke context waarin dit werk in 2015-2016 tot stand kwam. Na de aanhoudende politieke malaise en economische crises sinds 2008 koesteren beide auteurs hooggespannen verwachtingen van de in oktober 2014 aangetreden 'volwaardige liberale regering Michel I'. Het boek wil de 'kracht van verandering' in historisch perspectief plaatsen, dit na 100 jaar van 'verstarring', en spiegelt zich aan de periode vóór de Eerste Wereldoorlog wanneer België nog een economische grootmacht was. Het werk eindigt in 2016 omdat volgens de auteurs de trend van 100 jaar geleden zich tot op vandaag doorzet. Concreet lijkt het boek vooral tot doel te hebben het 'ambitieuze' programma van de Vlaams-nationalistische partij NVA in de verf te zetten. Tegelijkertijd laat het toe het verleden in te roepen als een verzachtende omstandigheid wanneer later zou blijken dat de NVA zich aan een *mission impossible* heeft gewaagd.

De ondertitel van het werk luidt *Een economische geschiedenis van België*, waarmee Buyst en Smeyers aangeven dat het om een persoonlijke interpretatie van 'de economische geschiedenis' gaat. Belangrijk om weten is dat in het kader van deze publicatie geen nieuw (archief)onderzoek is verricht. Dit is jammer, want net de laatste jaren is veel archief toegankelijk geworden voor fundamenteel onderzoek. De publicatie bouwt voort op bestaande literatuur en brengt weinig nieuws, zeker

voor hedendaagse historici. Het moet overigens gezegd dat dit overzichtswerk zich niet uitsluitend richt op historici maar op een veel breder publiek dat wellicht de vlotte schrijfstijl en de talrijke anekdotes weet te waarderen.

Toch moeten enkele belangrijke kanttekeningen worden gemaakt die vooral het gevolg zijn van de decennialange verwaarlozing van de discipline van de economische historiografie. In zekere zin kan dit werk zelfs beschouwd worden als de opvolger van het vierdelige *Histoire économique de la Belgique* van Fernand Bauduin voor de periode 1914-1968, waarvan het laatste deel bijna een halve eeuw geleden verscheen. Een frappante vaststelling is dat dit werk eveneens met nostalgie terugblijkt op de periode voor 1914, maar dan wel met de bril van *La Belgique de papa*. Het werk van Buyst en Smeyers heeft dus zeker de verdienste de stiefmoederlijk behandelde economische geschiedenis terug onder de aandacht te brengen.

De eerste kritische noot heeft betrekking op de aandacht die uitgaat naar aanstaande politici van de voorbije eeuw. Allen probeerden structuurhervormingen tot stand te brengen, en uit te voeren, maar slaagden niet of slechts zeer gedeeltelijk in hun opzet. De reden waarom bepaalde politici opgevoerd worden, is niet altijd duidelijk, maar stoelt wellicht in hoofdzaak op eerder onderzoek. In dit opzicht is het bijvoorbeeld storend de hervormingen tijdens het Interbellum te verenigen tot de figuren van Henri De Man of Paul Van Zeeland. Politici zoals de Luikse socialist Joseph Wauters, de Brusselse progressieve liberaal Paul-Emile Janson of de Antwerpse flamingant Frans Van Cauwelaert verdienen zeker eveneens hun plaats in deze galerij. De personificatie van de falende overheid heeft nog een tweede gevolg, namelijk dat onderliggende structuren onvoldoende belicht worden. Hierdoor gaat de studie vaak voorbij aan de invloed van conservatieve krachten zoals patronale belangenverenigingen of de katholieke kerk. Concreet betekent dit dat bijvoorbeeld de federatie van de mijnpatroons, die in de jaren 1930 en 1940 het reilen en zeilen in de Belgische economie bepaalde, niet ter sprake komt. Een ander punt van kritiek heeft betrekking op het ontbreken van een comparatief kader. De ontwikkelingen in de buurlanden komen te weinig aan bod. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de omstrede politiek van nationalisaties in Frankrijk en Groot-Brittannië in de periode 1944-1947. Verder zijn er nog een aantal schoonheidsfoutjes in het werk geslopen. Zo zou 'oersocialist' Emile Vandervelde in 1940 in Londen verbleven hebben (p. 78). Vandervelde overleed evenwel eind 1938 op 72-jarige leeftijd.

Opmerkelijk in dit overzichtswerk is de tunnelvisie voor wat de auteurs het moderne liberalisme en industrieel positivisme tijdens de negentiende eeuw noemen, die België tot een economische grootmacht maakten (p. 480). Deze economische bloei kwam slechts een klein deel van de bevolking ten goede en in de buurlanden genoot België een uitermate twijfelachtige reputatie op sociaal vlak. Dat de oorlog een mokerslag was en het land zijn optimisme en zelfvertrouwen verloor, valt uiteraard niet te betwisten. Toch verliezen de auteurs uit het oog dat de Belgische eco-

nomie al veel langer zwaar onder druk stond. Ik verwijs hierbij naar de eigentijdse publicaties van econoom Georges De Leener die aantonen dat de Belgische economie overvleugeld werd door Duitsers en Britten met een krimpend marktaandeel tot gevolg. De kartelvorming bewijst bovendien dat het geloof van de Belgische ondernemers in de vrije markt al vóór de Eerste Wereldoorlog ver te zoeken was.

Zeer belangrijk is dat Buyst en Smeyers het debat over de rol van de staat in de economie opentrekken naar het verleden en dat hun boek aanspoort tot verder onderzoek. Of ze het 'ideaalbeeld' van België (of Vlaanderen) als economische grootmacht en de almacht van een kleine economische elite, die huivert voor iedere vorm van staatsinterventie, verkocht zullen krijgen, is nog maar de vraag.

Guy Coppieters, Algemeen Rijksarchief Brussel

Anna Bellavitis, *Il lavoro delle donne nelle città dell'Europa moderna*. (Rome: Viella, 2016). 247 p. ISBN 9788867286720.

DOI: 10.18352/TSEG.998

In 2016 Viella, one of Italy's most important publishing houses, published Anna Bellavitis' *Il lavoro delle donne nelle città dell'Europa moderna*. This book examines the often neglected issue of women's work in early modern European cities. Its main aim is to revise the erroneous (yet persistent) notion that women in the past only had a marginal presence on the labour market, if any at all. Based on the existing scholarship Bellavitis argues instead that women's labour force participation was omnipresent throughout early modern Europe. It was often formalized, official and regulated by laws. At times it was also clandestine and illegal, but it was always diffuse and oftentimes tolerated by the authorities because of its significance for the survival of its inhabitants.

To substantiate her argument, Bellavitis probes several important labour activities of the early modern period. These include silk work, tailoring, peddling, trade, domestic service, wet nursing, health care and prostitution, but also printing, music and science. In examining women's contributions to these fields, the book is careful not to draw absolutes. While some occupations were predominantly female, it is emphasized that there was no fixed gender division. For example, while women's activities in the manufacture of textiles are well-known to have been diffuse, many young as well as elderly men were very active as spinners in sixteenth-century Augsburg. The book also has abundant attention for ambiguities throughout time and space. The status of women's work within the textile industry is a good example of this. That women were increasingly active in silk work